

УДК 78.0711(477)

ГАЛИНА СТЕПАНЧЕНКО

КОМПОЗИТОР ІГОР ЩЕРБАКОВ У СУЧАСНОМУ МУЗИЧНОМУ ПРОСТОРИ

У статті представлено творчий портрет композитора, музичного діяча, педагога І. Щербакова. Розкрито різні грані його творчості та діяльності. Зроблено спробу осмислити значення його творчості для сучасної української музичної культури.

Ключові слова: композитор, творчість, духовні твори, українська музика.

Галина Степанченко. Композитор Игорь Щербаков в современном музыкальном пространстве. В статье представлен творческий портрет композитора, педагога, музыкального деятеля И. Щербакова. Раскрыты разные грани его творчества и деятельности. Автор также осмысливает значение его творчества для современной украинской музыкальной культуры.

Ключевые слова: композитор, творчество, духовные произведения, украинская музыка.

Galyna Stepanchenko. Composer Igor Shcherbakov in Modern Music World. The article describes creative portrait of I. Shcherbakov, his talent as composer, musical activist, teacher and interprets his meaning for modern Ukrainian music.

Key words: composer, creativity, spiritual writings, Ukrainian music.

Ігор Щербаков належить до генерації сучасних українських композиторів, чия творчість і духовний світ сформували обличчя української музики кінця ХХ – початку ХХІ століть. Уже його перші твори, написані у 1980-ті роки, презентували митця яскравої особистості. Він – один із лідерів свого покоління.

Ігор Щербаков – голова Національної спілки композиторів України, педагог, професор кафедри композиції Національної музичної академії України імені Петра Чайковського

го, член-кореспондент Національної академії мистецтв. Народився у 1955 році. Закінчив Київську державну консерваторію імені П. Чайковського (клас професора Віталія Кирейка, 1979 р.). Працює в жанрах оперної, симфонічної, театральної, камерної інструментальної, вокальної, хорової та дитячої музики. Його твори виконуються на Батьківщині й у багатьох країнах світу, видаються в Україні й Швейцарії (видавництво «SORDINO»). У даний час ексклюзивний видавець творів митця за кордоном – видавництво «Carl Fischer Music Publisher» (Нью-Йорк, США). Композитор відзначений Національною премією України імені Тараса Шевченка і мистецькою Премією «Київ» імені Артемія Веделя.

Музика Ігоря Щербакова одразу ніби поглинає слухача. Вона відображає багатий спектр його творчого мислення, захоплює особливою енергетикою, пробуджує думку, викликає співпереживання. Композитор уміє розкрити найпотемніші переживання людини, йому притаманне заглиблення у психологічний світ особистості. Він ніби веде з аудиторією невимушений діалог, у якому переплітаються драматичні та ліричні інтонації.

Митець володіє усіма засобами сучасного композиторського письма. Він прагне втілити в музиці найважливіші цінності людства: віру, добро, красу. Масштабність обдарування Ігоря Щербакова відчувається у творах різних жанрів: Симфоніета для великого симфонічного оркестру (1986 р.), кантата для мішаного хору «Ознака вічності» на вірші Ліни Костенко (1988 р.), Камерна симфонія № 1 «Покаянний стих» для скрипки та струнних (1990 р.), концерти для фортепіано з оркестром (1979, 1996, 2013 рр.), друга і третя камерні симфонії «Aria passione» (1991 р.) та «Aria passione-2» (2000 р. – із альтом соло), камерні симфонії № 4 «Dreamstrings» (2001 р.) і № 5 «Warum?» (2003 р.), «Баркарола» для фортепіано з оркестром (2005 р.), поема для великого симфонічного оркестру «Liebestod» (2004 р.), Концерт для флейти та камерного оркестру «Пам'яті Олега Ківи»

(2008 р.), духовний концерт-реквієм «Сон» на вірші Юрія Плаксюка (2008 р.), «Пісні Азалій» для сопрано та симфонічного оркестру на вірш Кіма Соволя (2009 р.), фортепіанні сонати, хорові цикли, музика для інструментальних ансамблів, театральних вистав. Це – лише невеликий перелік непересічного мистецького доробку композитора.

Аналіз творчості Ігоря Щербакова переконує, що йому вдалось органічно поєднати новітні технології з традиціями світової музичної культури. Хочу навести слова нині відомого музикознавця, а колись – однокурсника композитора, Анатолія Калениченка: «Ще під час навчання в консерваторії Ігор Щербаков відзначався високою працьовитістю, почуттям гумору, винятковою музичною ерудицією і поряд із традиційним академічним ремеслом наполегливо опановував модерні засоби виразності й образність. Чи не тому навіть написані ним згодом у гостросучасній стилістиці твори – при тому не лише постекспресіоністичної, постромантичної і постімпресіоністичної, але й постмодерністської естетики – позначені класичною гармонійністю. Може, це прозвучить надміру суб'єктивно, але навіть у суто кластерних епізодах таких опусів я відчуваю елементи класичної графіки»¹.

Ігор Щербаков – один з перших українських композиторів, який в останній чверті ХХ століття звернувся до духовної тематики, що довгі роки була під забороною у тоталітарному суспільстві. Він багато працює у сфері духовної музики й зараз, бо вона близька йому християнськими ідеалами, темами, образами.

«Покаянний стих» для скрипки та струнного оркестру (1990 р.) належить до найвідоміших творів митця, що вражає глибиною розкриття вічної теми «Людина і Світ». Того ж таки 1990-го автор отримав за цей твір першу премію на фестивалі «Композиторська молодь України». Упродовж наступних років його виконували найкращі солісти й оркестри

¹ З власного архіву автора.

України, Швейцарії, Польщі, Німеччини. Ігор Щербаков так згадує про свою роботу: «Коли я писав “Покаянний стих”, то відкриття інтелектуально-духовної складової йшло через пошук взаємодії давніх шарів духовної музики, псалмодії і сучасних технічних засобів, їхні взаємопроникнення, співвідношення, взаємовплив. Саме це й повинно було відкривати для слухача завісу над таїнством музичного дійства. Завжди відлік музики йде від вічності, тільки тоді творчість і життя мають сенс»¹.

Ігор Щербаков – митець, заглиблений у філософію буття. У його творах на духовну тематику відчувається світогляд глибоко віруючої особи: «...Вважаю, що Людина – дуже тендітне створіння, і коли вона стикається із Вічністю, виникає трагедійне відчуття. Може, в окремих творах і я теж доторкнувся до Вічності. Ми не забуваємо про Вічність, а Бог не забуває про нас»².

Процитую також дуже вдалий вислів іншого відомого українського композитора Олексія Скрипника: «Своєю музикою автор змушує слухача зануритись у безкінечність простору, відчути багатовимірність психологічних нюансів, задуматися над позачасовими філософськими аспектами відношення Людини до Світу»³.

Ряд духовних творів Ігоря Щербакова продовжують камерні симфонії № 2 «Aria passione» (1991 р.) і № 3 «Aria passione-2» (2000 р.), кантата для жіночого хору *a cappella* «Stabat Mater» (1992 р., редакція для мішаного хору – 2003 р.), «Agnus Dei» для чотирьох флейт, ударних і органа (1996 р.), «Богородице, Діво, радуйся» для мішаного хору *a cappella* (1998 р.).

Окремо стоїть масштабний твір композитора – духовний концерт-реквієм «Сон» (2008 р.) на вірші відомого укра-

¹ Там само.

² Там само.

³ Скрипник А. Феномен алеаторики в творчестве композиторов XX века // Науковий вісник Національної узяичної академії України ім. П.І. Чайковського. – Вип. 75. – К., 2009. – С.164–168.

їнського поета Юрія Плаксюка. Пронизливий біль трагічних подій Голодомору в Україні, який лунає в кожній строфі поезії, емоційно посилює експресивна музика Ігоря Щербакова. Авторкові вдалося, використовуючи канонічні частини заупокійної меси, втілити невичерпну скорботу і щем душі своїх сучасників, які вклоняються пам'яті тих, хто загинув у ті страшні часи. Музика звучить то з молитовним піднесенням, то вселюдським плачем, особливо в частинах «Dies irae/День гніву» і «Lacrimosa/Пекельні сльози».

У цьому творі композитор виступив як майстер сучасного хорового письма. Саме хорова палітра тембрів допомогла передати стан вселюдського каяття й піднесеної молитви.

У своїх духовних творах митець звертається здебільшого до канонічних текстів. Він створює композиції, у яких традиційно усталений зміст набирає модерного звучання саме завдяки креативному прочитанню і заглибленню в семантику старовинних текстів. Його духовна музика – інструментальна, вокально-хорова – це яскраво виразна сповідь душі. Емоційна наснаженість кожної інтонації при зовнішній зосередженості викликає особливий стан молитовності. Ним наповнені всі духовні твори Ігоря Щербакова, що дозволяє і виконавцям, і слухачам відчувати Божу благодать.

Ігор Щербаков – митець сучасний. Пульс непростого життя країни своєрідно відбивається у його творах, що випромінюють характерну енергетику, пронизані специфічною ритмоінтонацією.

Цікаво простежується це у зв'язках із поезією Ліни Костенко, до якої композитор звертається упродовж багатьох років (кантати «Зима» та «Ознака вічності»). Лірика Ліни Костенко в музиці Ігоря Щербакова розкривається глибоко і об'ємно, вона ніби отримує додатковий динамічний імпульс. Здається, що композитора і поетесу об'єднує спільна емоційно-настроєва аура. Музика Ігоря Щербакова на вірші Ліни Костенко – це беззаперечне досягнення в хоровому мистецтві сьогодення.

Узагалі Ігор Щербаков дуже прискіпливий у виборі поезії для своїх творів: Афанасій Фет, Леся Українка, Кім Соволь, Ліна Костенко, Микола Воробйов, Максим Рильський, Юрій Плаксюк. У кожному разі митець знаходить важливі інтонації, суголосні саме його музичній уяві й уподобанням. Діалог композитора з поетом завжди завершується створенням опусу, в якому слово, наповнюючись музичною експресією, стає ще виразнішим. Ігор Щербаков майстерно відтворює усе багатство поетичних образів і по-своєму витончено й рафіновано озвучує поетичні рядки. Тому вокально-хорові твори – одна з найяскравіших сторінок у його доробку.

Чимало композицій митця народжені у співпраці з відомими українськими виконавцями – Йозефом Ермінем, Богодаром Которовичем, Валерієм Матюхіним, Богданою Стельмашенко. Автор писав їх з урахуванням особливостей виконавського стилю цих музикантів. І вони не раз виконували присвячені їм опуси в різних країнах світу, у престижних концертних залах, викликаючи захоплення численних слухачів.

Концерти Маестро завжди отримують схвальні відгуки преси. Його твори записані до фондів Української та зарубіжних телерадіокомпаній, видані на компакт-дисках в Україні, США, Польщі, Швейцарії.

Осібню представлений у творчому доробку композитора музичний театр. Дитяча опера «Пастка для Відьми» стала справжнім музичним бестселером. Вона відзначена Національною премією України імені Тараса Шевченка і понад десять років йшла в Київському муніципальному академічному театрі опери та балету для дітей і юнацтва. В опері сповна проявився талант Ігоря Щербакова як театрального композитора. Своєрідний стиль письма митця поєднує в собі яскраво індивідуальну образність і глибоке проникнення у народні першоджерела.

Сам автор підкреслив: «Написання партитури тривало рік – від замовлення до прем'єри. Робота була глибока і тон-

ка. Мені дуже цікаво працювалося із творчою групою театру». Стара казка під пером майстра зазвучала на новий лад.

Значне місце в творчості композитора посідає музика до драматичних вистав. Ці спектаклі з успіхом демонструються у столичних і регіональних театрах України. А ще митця приваблює такий вид роботи, як оркестрування та аранжування.

Ігор Щербаков – людина великої енергії, романтичної вдачі, завжди вболіває за справу, якою займається, і докладає до неї максимум духовних сил. На таких принципах він виховує і своїх студентів на кафедрі композиції Національної музичної академії України імені Петра Чайковського. Професор Щербаков вважає: «Обираючи шляхи в мистецтві, кожен художник орієнтується на світло культури своєї країни, свого краю, свого міста і ширше – всього світу, – на світло, промінням якого є геніальні представники минулого, далекого й близького, а струм, яким живиться це світло, може бути тільки одного походження – Божественного».

А ще в розмові зі мною Ігор Щербаков підкреслив: він прагне, щоб кожен його студент, у майбутньому – професійний композитор – шукав власну інтонацію в житті, у творчості. Такі погляди свідчать, що митець – справжній представник культури ХХІ століття.

Весь його романтичний творчий портрет розкривається в музиці, бо кожний твір – його сповідь, прониклива і щира. Композиторський доробок і мистецька діяльність митця свідчать про його високий професіоналізм, самобутній талант. Своєю творчістю він відкриває яскраві сторінки сучасної української музики перед усім світом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скрыпник А. Феномен алеаторики в творчестве композиторов XX века // Научный вестник Национальной музыкальной академии Украины им. П.И. Чайковского. – Вып. 75. – К., 2009. – С. 164–168.